

3. НАУКОВІ СЕМІНАРИ-ПРАКТИКУМИ

Віра Петрівна Чудакова,
науковий співробітник лабораторії
профільного навчання і профорієнтації
Інституту педагогіки НАПН України,
науковий кореспондент Інституту психології
імені Г. С. Костюка НАПН України;
психолог, тренер, ст. викладач, консультант, коуч
м. Київ, Україна

УДК 159.9:37.07:005.95:001.895

*Продовження публікації, початок у № 2; 3–4; 5; 6; 7 за 2012 р.;
у № 1(8); 2(9); 3(10); 6(13); 7 (14); 8–9 (15–16); 10 (17); 11(18); 12(19) за 2013 р.;
у № 1 (20); № 2 (21); № 3 (22), № 4 (23), № 5 (24); № 6 (25) за 2014 рік.*

ДОСЛІДЖЕННЯ «РІВНЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ЛОКУСУ КОНТРОЛЮ», ІНТЕГРАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ «САМОУСВІДОМЛЕННЯ СЕБЕ ЯК ПРОФЕСІОНАЛА» – КРИТЕРІЮ СФОРМОВАНOSTІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

V частина

*початок № 3 (22), № 4 (23), № 5 (24), № 6 (25) за 2014 р.,
продовження у наступних номерах*

В статті представлений об'єктивний дизайн, алгоритм, описання інформаційно-смыслового компонента дослідження «уровня суб'єктивного локуса контролю», який є складовою інтегральною характеристикою «самосвідомлення себе як професіонала», що в свою чергу є критерієм сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності та конкурентоспособності особистості.

Ключевые слова: инновационная деятельность, психологическая готовность к инновационной деятельности, критерии, интегральная характеристика «самосознания себя как профессионала», «локус контроля», «уровень субъективного локуса контроля».

The paper presents the overall design, algorithm implementation, description of the information and the semantic component of the study "level of subjective locus of control", which is an integral characteristic of "identity yourself as a professional," which, in turn, is the criterion of formation of psychological readiness for innovation and competitiveness of the individual.

Key words: innovation, psychological readiness for innovation, criteria integral characteristic of «self-awareness of yourself as a professional», «locus of control», «the level of subjective locus of control».

У цьому номері пропонуємо розглянути п'яту частину публікації де ретельно розглянемо:

- Інформаційно-смысловий компонент дослідження рівня суб'єктивного локусу контролю за допомогою другого варіанта методів психологічної діагностики «Рівень суб'єктивного контролю» (2РСК).

У наступному номері буде продовження публікації, де розкриємо:

- Діагностично-інтерпретаційний і прогностичний компоненти (блоки) дослідження рівня суб'єктивного локусу контролю за допомогою другого варіанта методів психологічної діагностики, у якій ретельно описані та представлені:

- алгоритм визначення локусу контролю за допомогою методики «Рівень суб'єктивного контролю» (2РСК) за 7 шкалами і його вплив на формування

готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатності особистості;

- опис тесту опитувальника;
- аналіз, обробка та інтерпретація результатів дослідження.

▪ **Визначення загальної оцінки дослідження суб'єктивного локусу контролю** і його переведення у бал АДГІД (бал алгоритму дослідження готовності до інноваційної діяльності).

▪ **Визначення загального результату дослідження** інтегральної характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала» як критерію сформованості готовності до інноваційної діяльності та конкурентоздатності особистості у швидкозмінних умовах.

Продовжуємо висвітлення досвіду впровадження у практику діяльності освітніх організацій різних типів моделей і технологію формування готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності. У попередніх випусках журналу «Освіта і розвиток обдарованої особистості» виконано наступну роботу [14–21]:

1) у № 2, 2012 р., представлено майстер-клас «Коучинг, як засіб розвитку обдарованої особистості та формування успішних життєвих стратегій».

2) у № 3–4, 2012 р., висвітлено загальну характеристику науково-методичного забезпечення психолого-організаційної технології формування готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності;

3) у № 5; 6; 7, 2012 р., описано покроковий алгоритм дослідження експертизи рівня розвитку педагогічного колективу та його вплив на організаційно-інноваційне середовище освітньої організації; структуру, особливості та критерії оцінювання соціально-психологічних характеристик рівня розвитку колективу, а також його інтегральні та первинні характеристики: *ціннісно-орієнтаційну зрілість колективу (А)* – рівень орієнтованості колективу на поточні досягнення (a_1), розвиток способів діяльності (a_2) та саморозвиток членів педагогічного колективу (a_3); *організованість колективу (Б)* – рівень відповідальності (b_1), спрацьованості (b_2), включення членів педагогічного колективу в управління (b_3); *згуртованість (об'єднаність) колективу (В)* – рівень єдності (спільності) орієнтацій (e_1), сумісності членів педагогічного колективу (e_2), потенційної стабільності (e_3);

4) у № 1 (8), 2013 р., подано загальну характеристику експертизи організаційно-інноваційного середовища освітньої організації; описано алгоритм проведення та інтерпретацію результатів експертизи за методикою «Оцінювання характеристик колективу»;

5) у № 2 (9), 2013 р., описано алгоритм проведення та інтерпретацію результатів експертизи організаційно-інноваційного середовища за методикою «Оцінювання мотиваційного середовища»;

6) у № 3 (10), 2013 р., описано алгоритм проведення та інтерпретацію результатів експертизи організаційно-інноваційного середовища за методикою «Оцінювання функції керівництва»;

7) у № 4 (11), 2013 р., подано програму спецкурсу (семінару-тренінгу) «Управлінська компетентність керівника з формування готовності педагогів до інноваційної діяльності в умовах освітнього середовища школи»;

8) у № 6 (13), 2013 р., представлено узагальнені результати експертизи організаційно-інноваційного середовища освітньої організації (діагностичного етапу), запропоновано опис і приклади оформлення експертної документації для ефективного проведення корекційного етапу дослідження;

9) у № 7 (14), 2013 р., представлено загальний дизайн моделей і технології формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності та розробку науково-методичного забезпечення її впровадження в практику роботи освітніх організацій різних типів; розкрито та ретельно описано методи й етапи організації проведення дослідження, інтерпретацію обробки результатів емпіричних даних і алгоритм впровадження «1.2. Корекційної моделі створення сприятливого організаційно-інноваційного середовища освітньої організації»;

10) у № 8–9 (15–16), 2013 р., детально представлено алгоритм організації, проведення, обробки, інтерпретації результатів емпіричних даних дослідження «інноваційності» персоналу освітніх організацій як показника формування готовності до інноваційної діяльності та чинника формування конкурентоздатної особистості в швидкозмінних умовах; уперше опубліковано діагностичний інструментарій для оцінювання «інноваційності» – авторська методика «Експрес-діагностика інтегрального показника «інноваційність» (В. П. Чудакова); наведено приклади оформлення експериментальної документації – протоколи індивідуальних показників і профіль оцінки (граф-схеми) *рівня інноваційності (позитивна, нульового рівня, негативна)*, а також *тенденції інноваційності (направленості) (емоційно-практична та теоретико-інтелектуальна тенденції)* за результатами факторного аналізу. Результати дослідження «інноваційності» забезпечили можливість *визначити* інноваційний потенціал персоналу освітніх організацій та *з'ясувати*, кого із них насамперед варто залучати до інноваційної діяльності для досягнення найкращих результатів;

11) у № 10 (17), 2013 р., представлено покроковий алгоритм і загальний дизайн моделі експертизи та корекції психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності як чинника формування конкурентоздатної особистості;

12) у № 11 (18), 2013 р., *1 частина* – представлено загальний дизайн, алгоритм, опис методів, аналіз, обробку та інтерпретацію результатів дослідження ставлення особистості до своєї професійної діяльності, що надає можливість з'ясувати складові інтегральної характеристики задоволеності своєю професійною діяльністю як критерію сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності та конкурентоздатної особистості. Ретельно описано інформаційно-смісловий компонент вивчення проблеми задоволеності професійною діяльністю;

13) № 12 (19), 2013 р., 2 частина – представлено діагностично-інтерпретаційний компонент дослідження інтегральної характеристики задоволеності професійною діяльністю як критерій готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатної особистості. У публікації ретельно описані теми:

- *Алгоритм і опис методів дослідження ставлення особистості до своєї професійної діяльності;*
- *Аналіз, обробка та інтерпретація результатів дослідження: визначення ступеню задоволеності своєю професією («Лк»), ставлення до службової перспективи («Сп»), ставлення до роботи у нинішній час («Нч»), ступеня задоволеності потреб особистості у процесі професійної діяльності («Сзн»);*
- *Алгоритм визначення сильних і слабких сторін мотиваційного середовища освітньої організації;*
- *Визначення загальної оцінки інтегральної характеристики задоволеності своєю професійною діяльністю («Знд»).*

14) у № 1 (20), 2014 р., представлено загальний дизайн, алгоритм, опис методів, аналіз, обробку та інтерпретацію результатів дослідження ставлення особистості до себе як професіонала, що дає можливість з'ясувати складові інтегральної характеристики самоусвідомлення себе як професіонала, що є критерієм сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності та конкурентоздатної особистості.

15) у № 2 (21), 2014 р., представлено загальний дизайн, алгоритм, опис методів, аналізу, обробки та інтерпретації результатів експертизи та корекції дослідження «самооцінки» («Со»), що є складовою інтегральної характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала», що є критерієм сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатної особистості.

16) у № 3 (22), 2014 р., 1 частина публікації – представлено загальний дизайн, алгоритм, опису методів дослідження «суб'єктивного локусу контролю», що є складовою інтегральної характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала», що у свою чергу є критерієм сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатної особистості.

17) у № 4 (23), 2014 р., 2 частина публікації – представлено складові інформаційно-сислового компоненту (блоку) дослідження «суб'єктивного локусу контролю», а саме: термінологічний апарат; концептуальні основи «локус контролю» інтегральної характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала» – критерію сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності та конкурентоздатності особистості.

18) у № 5 (24), 2014 р., 3 частина публікації – представлено наступну частину інформаційно-сислового компоненту (блоку) дослідження «локусу контролю» – відмінні характеристичні особливості особистості з «інтернальним» і «екстернальним» ти-

пом суб'єктивної локалізації контролю, як складової інтегральної характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала» – критерію сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності та конкурентоздатності особистості.

19) у № 6 (25), 2014 р., 4 частина – представлено діагностично-інтерпретаційний та прогностичний компоненти (блоки) дослідження, за допомогою першого варіанта методів психологічної діагностики, «Суб'єктивного локусу контролю» (методика «1Слк»), що є складовою інтегральної характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала», що у свою чергу є критерієм сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатної особистості.

Мета цієї публікації – оприлюднення загального дизайну, алгоритму, опису діагностичного, інтерпретаційного і прогностичного компонентів дослідження «рівня суб'єктивного локусу контролю» за допомогою другого варіанта методів психологічної діагностики «2РСК»; визначення загальної оцінки дослідження показника «суб'єктивного локусу контролю» і результатів дослідження інтегральної характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала», що є критерієм сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності та конкурентоздатності особистості.

Для реалізації поставленої мети використовувались такі методи наукового дослідження: *аналіз літератури з проблеми; теоретичний аналіз проблеми; проведення пілотажного дослідження; психолого-педагогічний експеримент; психолого-педагогічні діагностичні методики; метод експертних оцінок; методи математичної статистики; метод активного соціально-психологічного навчання, коучингу.*

Математична обробка даних здійснювалась за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS (версія 20).

Дослідження проводилось у межах виконання науково-дослідних тем Інституту педагогіки НАПН України: «Технологія формування готовності педагогів до інноваційної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах»; «Науково-методичне забезпечення формування готовності педагогів до діяльності в умовах освітнього середовища навчального закладу»; «Науково-методичне забезпечення формування конкурентоздатності особистості в умовах швидкозмінного середовища: соціально-профорієнтаційний аспект» [14–21].

КОМПОНЕНТИ І ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Впровадження «Технології» у практику роботи освітніх організацій

Для вирішення проблеми науково-методичного забезпечення формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності нами вивчено та визначено систему відповідних ключових чинників, психологічних компонентів і

структури їх взаємозв'язків, особистісних детермінант, зовнішніх і внутрішніх умов, що сприяють або заважають інноваційним процесам, розроблено моделі та технологію формування готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності. У такому аспекті проблема недостатньо досліджувалась.

Розглянемо загальний дизайн та основні компоненти «Психолого-організаційної технології формування готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності» (далі «Технологія»), що складається з двох *взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих частин*:

I. Модель експертизи й корекції організаційно-інноваційного середовища освітніх організацій (зовнішні умови):

1.1. Модель експертизи організаційно-інноваційного середовища освітніх організацій.

1.2. Модель створення сприятливого організаційно-інноваційного середовища освітніх організацій.

II. Модель експертизи й корекції психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності (внутрішні умови):

2.1. Модель експертизи психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності.

2.2. Модель багаторівневого рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу «Психологічні засоби самовдосконалення і розвитку творчого потенціалу особистості».

Кожна з моделей «Технології» відповідає дослідженню внутрішніх і зовнішніх умов упровадження інновацій і містить такі основні компоненти: інформаційно-смысловий, діагностично-інтерпретаційний, прогностичний, корекційно-розвивальний.

Для впровадження їх у практику діяльності освітніх організацій різних типів за основу взято технологічний підхід, головне призначення якого полягає у розробці (проектуванні) та впровадженні спеціальних гуманітарних (людинознавчих) технологій, різновидом яких є психолого-організаційна технологія, що спрямована на розв'язання конкретних проблем в організації, запропонована Л. М. Карамушкою [10].

Розроблена «Технологія» є комплексною системою науково-методичного забезпечення упровадження в освітню практику освітніх інновацій, що *створює можливість* надавати психологічну допомогу психологам, педагогам, управлінцям всіх рівнів, спрямована на розв'язання певних психологічних і організаційних проблем, пов'язаних як з інноваційними змінами, діяльністю й розвитком організації в цілому, так і функціонуванням управлінців і персоналу організації. Вона є професійно містким, універсальним інструментом, що насамперед призначається для психологів, які мають базову підготовку, але з економічних причин не всі освітні організації змогли ввести у свій штат психологів. З'ясовано, що за певних причин не всі психологи готові до роботи з керівниками і персоналом організацій [10]. Враховуючи такі обставини, нами розроблено «Технологію», якою можуть скористатись

та успішно засвоїти в умовах відповідної спеціальної підготовки і консультацій (тренінгів-семінарів, коучингів) за допомогою та підтримки фахівців-управлінців та спеціалістів по роботі з персоналом організацій, менеджери, педагоги, методисти, науково-педагогічні працівники, консультанти і ті, хто цікавиться питаннями організаційного розвитку і особистої ефективності, а також ті, у діяльності яких зміни та розвиток окремих людей і груп відіграють суттєву роль.

Говорячи про перспективність і можливість масової реалізації технології можна зазначити, що вона є придатною для відтворення не лише автором, але й іншими фахівцями з гарантією досягнення запланованих результатів (психологами, а також за спеціальної підготовки у сфері контрольно-оцінної та корекційно-розвивальної діяльності науково-педагогічними працівниками, методистами, управлінцями, науковцями тощо). Для цього можна використати розроблену автором програму семінару-тренінгу «Управлінська компетентність керівника з формування готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності в умовах освітнього середовища» [15]. Перспективність подальшої розробки та можливості масової реалізації технології полягають у гарантії досягнення запланованих результатів якісної освіти, професійного і морального задоволення від творчого процесу, самодостатності реалізації особистісного потенціалу у освітньому процесі.

Упровадження «Технології» в освітню практику передбачало взаємопов'язану діяльність наукового керівника експерименту (автора розробки) з керівниками і педагогічними колективами ЗНЗ з урахуванням принципів спільної діяльності (індивідуалізації, диференціації, оптимальної реалізації людських ресурсів, конструктивного спілкування тощо). Технологія пройшла апробацію і впроваджена у освітніх організаціях різних типів України: *м. Києва* (гімназія № 153), *Київської області* (школи Броварського районну), *м. Одеси* (ЗОШ № 52; 53; 118; НВК «Гімназія № 7»; НВК № 49; Приватна школа «Гармонія»; Школа-інтернат № 2), *м. Херсону та області* (ЗОШ № 12; 54; 41, Херсонська гімназія № 6) і Гімназії Новокаховської міської ради Херсонської області, *м. Сімферополя* (НВК «Школа-колегіум» № 14), *м. Гурзуфа* (МДЦ «Артек»). Завдяки науково-методичній співпраці з керівниками та педагогічними колективами вищезазначених освітніх організацій на різних етапах розробки та впровадження «Технології» відпрацьовувались психолого-педагогічний діагностичний інструментарій, інтерпретаційний та корекційно-розвивальний блоки, відшліфовувались окремі аспекти і компоненти модулів «Технології», а кожна освітня організація внесла свій важливий і цінний вклад.

Загальний дизайн і алгоритм дослідження експертизи психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності

Детальніше ознайомимося зі змістом і структурою «2.1. Моделі експертизи психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності» як однієї із складових «Технології»,

розглянемо загальний дизайн, алгоритм організації та реалізації, а також оцінні параметри і послідовність проведення цього етапу дослідження (рис. 1).

Для проведення експертизи психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності застосовуємо валідний та надійний психолого-діагностичний інструментарій, що надає змогу дослідити наступні оцінні показники та параметри:

1) *інтегральний показник «Інноваційність»* – забезпечує можливість визначити та оцінити: стан рівня інноваційності (*позитивний, нульовий, негативний*); рівень тенденції вчителів до здійснення інновацій (*теоретико-інтелектуальний, емоційно-практичний*);

2) *інтегральна характеристика «задоволеності професійною діяльністю», складовими якої є:* задоволеність професією; ставлення до діяльності в нинішній час та у перспективі; задоволеність життєвих потреб у процесі професійної діяльності;

3) *інтегральна характеристика «самоусвідомлення себе як професіонала (фахівця)», складовими якої є:* самооцінка професійно важливих якостей; локус контролю (два варіанта) – суб'єктивний локус контролю; *рівень суб'єктивного локусу контролю*, що буде розглянуто детально і в даній публікації.

4) *інтегральна характеристика мотиваційних показників, складовими якої є:* мотиваційний профіль – мотиваційна тенденція особистості: споживча спрямованість мотивації; особистісно-розвивальна або виробнича спрямованість мотивації; самоактуалізація особистості; ставлення до самовдосконалення;

5) *індивідуально-психологічні особливості та емоційно-вольовий контроль.*

АЛГОРИТМ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ «САМОУСВІДОМЛЕННЯ СЕБЕ ЯК ПРОФЕСІОНАЛА» ТА ЇЇ СКЛАДОВОЇ «РІВЕНЬ СУБ'ЄКТИВНОГО ЛОКУСУ КОНТРОЛЮ»

Загальний дизайн і алгоритм дослідження інтегральної характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала»

Інтегральна характеристика «ставлення особистості до себе як професіонала» («Сам») є критерієм внутрішньої психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатності особистості у швидкозмінних умовах. Оцінюється вона («Сам») за величиною значущості для персоналу освітніх організацій їхньої професійної діяльності та визначається за результатами діагностики «самооцінки» і «локусу контролю» – інтегральної характеристики *самоусвідомленості*, що пов'язує почуття відповідальності, готовності до активності та самооцінку [1–7; 17; 18; 21]. Алгоритм її дослідження можна показати у вигляді моделі (рис. 2).

Для формування внутрішньої психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатності особистості стимулюючими мотивами можуть бути фактори:

- активно-позитивного ставлення особистості до вибраної професії, високого рівня ступеня задоволеності власною професійною діяльністю;
- усвідомлення професійно важливих якостей (ПВЯ) і необхідності їх розвитку, що висуває проблему ставлення до себе, «самооцінку»;

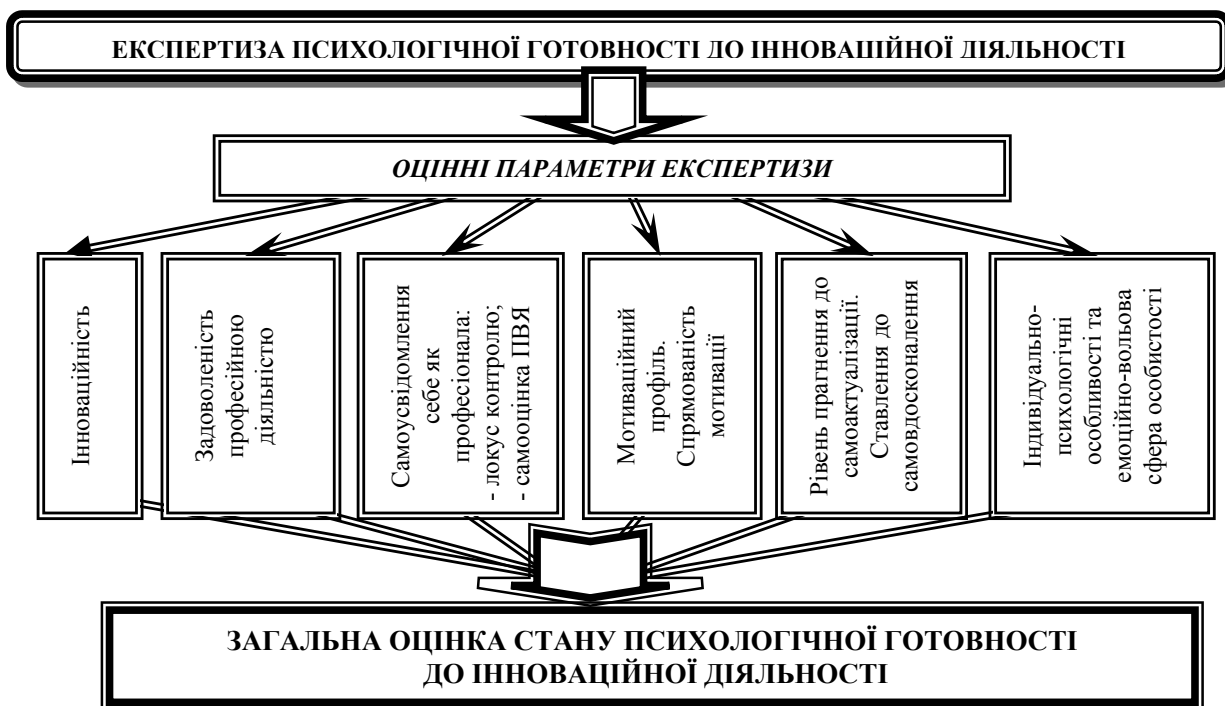

Рис. 1. Модель експертизи психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності

Рис. 2. Модель дослідження ставлення особистості до себе як професіонала та алгоритм визначення інтегральної характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала»

■ визначення відповідальності людини за власні вчинки та життя, а також готовності до активності.

Алгоритм дослідження «рівня суб'єктивного локусу контролю» – характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала»

Характеристика «рівень суб'єктивного локусу контролю» є складовою інтегральної характеристики

«самоусвідомлення себе як персоналу» («Сам»), що є критерієм сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатності особистості [1–7; 17; 18]. На рисунку 3 показано модель алгоритму дослідження «суб'єктивного локусу контролю».

Рис. 3. Модель алгоритму дослідження «суб'єктивного локусу контролю»

Предметом детального обговорення у цій публікації є загальний дизайн, алгоритм проведення, опис *другого варіанта* («2Слк») діагностичних методів, аналізу, обробки та інтерпретації результатів дослідження «рівня суб'єктивного локусу контролю».

Однією з важливих інтегральних характеристик самоусвідомлення, що пов'язує почуття відповідальності, готовності до активності та самооцінку, є локус контролю (від латин. *locus* – місце, місцезнаходження і франц. *controle* – перевірка). Поняття локусу контролю, у сучасному розумінні, було введено у психологію американським психологом біхевіоріальної орієнтації Дж. Роттером. Говорячи про «**локус контролю**» особистості, зазвичай мають на увазі **схильність людини бачити джерело управління власним життям або переважно у зовнішньому середовищі, або у самому собі, тобто визначення відповідальності людини за свої вчинки і власне життя**. Люди розрізняються по тому, як вони пояснюють причини важливих для себе подій і де локалізується контроль над ними. Можливі два полярних типи такої локалізації: екстернальний (зовнішній локус) та інтернальний (внутрішній локус) [1–8; 17–19].

ІНФОРМАЦІЙНО-СМИСЛОВИЙ КОМПОНЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ «РІВНЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ЛОКУСУ КОНТРОЛЮ»

(методика «2РСК» за 7 шкалами)

У цьому дослідженні пропонується визначення локусу контролю за допомогою *другого варіанта* методів психологічної діагностики «Рівень суб'єктивного контролю» (2РСК), автором якої є Є. Ф. Бажин, Е. А. Галинкіна, А. М. Еткінд (1984 р.), вона розроблена у НДІ ім. Бехтерева. Ця експериментально-психологічна методика *дозволяє порівняно швидко і ефективно оцінити сформований у респондентів (персоналу освітніх організацій) рівень суб'єктивного контролю над різноманітними життєвими ситуаціями*.

Суб'єктивним контролем називається схильність людини брати на себе і покладати на інших людей відповідальність за те, що з ними відбувається.

На відміну від *суб'єктивного* може існувати так званий *об'єктивний контроль подій*, за якого вони відбуваються через обставини, випадок, незалежно від бажання людини.

В основі цієї методики міститься концепція локусу контролю, що є результатом теорії соціального научення Джуліана Роттера (J. V. Rotter) [6; 18]. Він у власній теорії наголошував, що є необхідність розуміння поведінки у контексті соціальних ситуацій. Його теорія соціального научення – це спроба пояснити, як навчаються поведінці шляхом взаємодії з іншими людьми та елементами оточення. Говорячи словами Роттера, «це теорія соціального научення, тому що вона підкреслює той факт, що головним або основним типам поведінки можна навчитися в соціальних ситуаціях, і ці типи поведінки складним чином пов'язані

з потребами, що вимагають задоволення у посередництві з іншими людьми» (Rotter, 1954, 1984) [3; 21].

Уперше подібні методи були апробовані у 60-х роках ХХ ст. у США. Найбільш відомим з них є шкала локусу контролю Дж. Роттера [1–8; 12–21].

Ця шкала заснована на двох принципових положеннях:

1. Люди розрізняються між собою за тим, як і де вони локалізують контроль над значними для себе подіями. Можливі два полярні типи такої локалізації: «*екстернальний*» та «*інтернальний*». У першому випадку людина (*екстернал*) вважає, що події, які відбуваються з нею, є результатом дії зовнішніх сил. Вона схильна приписувати відповідальність за всі події зовнішнім чинникам (іншим людям, нагоді, долі, випадку тощо), їм притаманний зовнішній (екстернальний) контроль. У другому випадку людина (*інтернал*) інтерпретує значущі події як результат своєї діяльності. Вона бере відповідальність за події власного життя на себе, пояснюючи їх своєю поведінкою, здібностями, рисами особистості, вона володіє внутрішнім (інтернальним) контролем. Будь-якій людині властива певна позиція на континуумі від інтернального до екстернального типу локалізації контролю, при цьому це положення має емпіричне підтвердження.

2. «*Локус контролю*» (Роттера) характерний для індивіда, вважається універсальним по відношенню до будь-яких типів подій і ситуацій, з якими йому доводиться стикатися. Один і той же тип контролю характеризує поведінку певної особи і у випадку невдач, і в сфері досягнень, причому це різною мірою стосується різних областей соціального життя.

При розробці методики «Рівень суб'єктивного контролю» (2РСК) автори розробки (Є. Ф. Бажин, Е. А. Галинкіна, А. М. Еткінд) основувались на тому, що інколи може бути не лише односпрямоване поєднання локусу контролю у різних за типом ситуаціях. Тому вони розглядали «*Рівень суб'єктивного контролю*» як узагальнену характеристику особистості, що здійснює регулюючий вплив на формування міжособистісних відносин, способи розв'язання кризових сімейних і виробничих ситуацій тощо.

Таким чином, опитувальник рівня суб'єктивного контролю є багатовимірною шкалою, що вимірює індивідуальні особливості суб'єктивного контролю у різних життєвих ситуаціях [1–3].

У зв'язку з цим автори тесту запропонували виділити у методиці діагностики «локусу контролю» субшкали контролю: у ситуаціях досягнення; ситуаціях невдачі; в області виробничих відносин; сімейних стосунків; в області здоров'я.

Мета цієї *методики оцінювання* полягає у визначенні, якою мірою людина готова брати на себе відповідальність за те, що відбувається з нею і навколо неї.

Випробуваному пропонуються 44 твердження, відповіді на які свідчать про те, який рівень суб'єктивного контролю у цієї людини. Щодо кожного із цих суджень випробуваний, прочитавши його, повинен висловити власну позицію (згоду/незгоду).

Тест-опитувальник РСК складається з 7 шкал, містить у собі 44 пункти, вимірюючи локус контролю особистості у різних сферах життєдіяльності:

- «Ізаг» – субшкала загальної інтернальності;
- «Ід» – субшкала інтернальності в області досягнень;
- «Ін» – субшкала інтернальності в області невдач;
- «Ів» – субшкала інтернальності у виробничих відносинах;
- «Ім» – субшкала інтернальності у міжособистісних стосунках;
- «Із» – субшкала інтернальності ставлення до здоров'я і хвороб;
- «Іс» – субшкала інтернальності у сімейних стосунках.

Для збільшення спектра можливих застосувань опитувальника він сконструйований в двох варіантах, що розрізняються за формами відповідей респондентів.

Варіант «А» призначений для психодіагностики, вимагає відповідей за бінарною шкалою «згоден/незгоден». Відповіді даються у традиційній для тестових опитувальників формі: «Так» – «Ні».

Варіант «Б» призначений для дослідницьких цілей, вимагає відповіді за 6-бальною шкалою: «від -3 до +3» (-3, -2, -1, +1, +2, +3), де відповідь «-3» означає «повністю незгодний із пунктом твердження», а відповідь «+3» – повна згода з цим твердженням. **Шкала оцінювання:** «+3» – повністю згоден; «+2» – згоден; «+1» – скоріше згоден, ніж не згоден; «-1» – швидше не згоден, ніж згоден; «-2» – не згоден; «-3» – повністю не згоден. Відповідаючи на твердження опитувальника потрібно намагатися використовувати весь діапазон оцінок.

Обробку результатів відповідей потрібно здійснювати за наведеними «ключами», підсумовуючи збіги з «ключем» відповіді.

У наступній публікації розглянемо більш детально методи, алгоритм проведення, аналізу, обробки та інтерпретації результатів дослідження «рівня суб'єктивного контролю».

Зауважимо, що колектив авторів опитувальника РСК розробив його виходячи з принципу ієрархічної структури системи регуляції діяльності (Е. Ф. Бажин, Е. А. Голинкіна, А. М. Еткінд, 1984). Показники опитувальника РСК організовані відповідно до принципу ієрархічної структури системи регуляції діяльності таким чином, що містяться в собі [1; 22]:

- *узагальнений показник* індивідуального рівня суб'єктивного контролю (РСК);
- *інваріантний показник* до приватних ситуацій діяльності (шкала загальної інтернальності «Ізаг»);
- *два показники середнього рівня спільності* (шкала інтернальності в області досягнень «Ід» і шкала інтернальності в області невдач «Ін»),
- *а також чотири ситуаційно специфічних показники*, що характеризують РСК в таких сферах життєдіяльності, як сімейна («Іс»), виробнича («Ів»), сфера міжособистісних відносин («Ім») і ставлення до здоров'я і хвороб («Із»).

Опитувальник РСК має достатнє психометричне обґрунтування за критеріями надійності та валідності. Автори РСК повідомляють про дуже високі показники його надійності. Валідність шкал РСК демонструється їх зв'язками з іншими характеристиками особистості, зокрема вимірними за допомогою особистісного опитувальника 16PF Кеттелла. Суб'єктивний контроль над позитивними подіями (досягнення, успіхи) більшою мірою корелює з силою «Его» (фактор + С) опитувальника 16PF Кеттелла, самоконтролю (фактор + Q3), соціальною екстраверсією (фактори + А; - Q2), ніж суб'єктивний контроль над негативними подіями (неприємності, невдачі). З іншого боку, люди, які не відчують відповідальності за невдачі, частіше виявляються більш практичними, діловими (фактор-М), ніж люди з сильним контролем в цій області, що нехарактерно для суб'єктивного контролю над позитивними подіями. Людина з низьким суб'єктивним контролем (яка вважає, що вона мало впливає на те, що з нею відбувається, схильна вважати свої успіхи і невдачі наслідком зовнішніх обставин) – емоційно нестійка (фактор-С), схильна до неформальної поведінки (фактор-G), малоспілкувальна (фактор + Q), у неї поганий самоконтроль (фактор-Q3) і висока напруженість (фактор + Q4). Людина з високим показником суб'єктивного контролю володіє емоційною стабільністю (фактор + С), завзятістю, рішучістю (+ G), товариськістю (фактор-Q2), хорошим самоконтролем (фактор + Q3) і стриманістю (фактор-Q4) [1].

Також автори цієї методики встановили елементи кореляції між параметрами особистості, обумовлені двічі: за допомогою цієї методики та із застосуванням тесту Кеттелла. Це – яскравий приклад організації батареї тестів, коли одні й ті ж якості підтверджуються шляхом отримання та аналізу результатів, наданих різними тестами. Виходить ніби перехресна перевірка [1; 23].

У наступній 6 частині публікації продовжимо розкриття:

- **Діагностично-інтерпретаційного компонента** дослідження за допомогою *другого варіанта* методів психологічної діагностики «Рівня суб'єктивного локусу контролю» (методика «2РСлк» за 7 шкалами), а саме:
 - Визначення локусу контролю за допомогою методики «Рівень суб'єктивного контролю» (2РСК) за 7 шкалами.
 - Опис тесту опитувальника.
 - Аналіз, обробка та інтерпретація результатів дослідження.
 - Визначення загальної оцінки дослідження суб'єктивного локусу контролю і його переведення у бал АДГІД (бал алгоритму дослідження готовності до інноваційної діяльності).

■ **Визначення загальних результатів дослідження** інтегральної характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала» – критерію сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності та конкурентоздатності особистості у швидкозмінних умовах.

Ми будемо Вам вдячні за зворотний зв'язок за адресою nika777vera@mail.ru

Використані літературні джерела

1. *Бажин Е. Ф., Голынкина Е. А., Эткінд А. М.* Метод исследования уровня субъективного контроля / Е. Ф. Бажин, Е. А. Голынкина, А. М. Эткінд // Психологический журнал. – 1984. – Т. 5. – № 3. – С. 152–162.
2. *Ксенофонтова О. Г.* Дослідження локалізації контролю особистості – нова версія методики «Рівень суб'єктивного контролю» / О. Г. Ксенофонтова // Психологічний журнал. – 1999. – Т. 20. – № 2. – С. 103–114
3. *Хьелл Л., Зиглер Д.* Теории личности: основные положения и применение / Л. Хьелл, Д. Зиглер; Пер. С. Меленевской, Д. Викторовой. – СПб.: Питер Пресс, 1997. – Терминологическая правка В. Данченко. – К.: PSYLIB, 2006
4. *Немов Р. С.* Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики / Р. С. Немов // Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Кн. 3. – 640 с.; С. 481–483.
5. *Повякель Н. И.* Теория социального научания (Дж. Роттер) / Н. И. Повякель. – СПб.: Питер, 2005. – 49 с.
6. *Пантилеев С. Р.* Методы измерения локуса контроля / С. Р. Пантилеев; За ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина // Загальна психодіагностика. – М.: Вид. МДУ, 1987. – С. 278–285.
7. *Повякель Н. И.* Теория социального научания (Дж. Роттер) / Н. И. Повякель. – СПб.: Питер, 2005. – 49 с.
8. *Рабочая книга рабочего психолога. Технология эффективной профессиональной деятельности: Пособ. для специалистов, работающих с персоналом.* – М.: Красная площадь, 1996. – 400 с.
9. *Реан А. А.* Психология изучения личности: Учеб. пособ. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 1990. – 288 с.
10. *Технології роботи організаційних психологів: Навч. посібн. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядипломної освіти / Л. М. Карамушка, Т. В. Зайчикова, О. В. Винославська та ін.; За наук. ред. Л. М. Карамушки. – К.: Фірма «ІНКОС», 2005. – 338 с.; С. 55.*
11. *Практическая психология для менеджеров / Под ред. М. К. Тулушкиной.* – М.: Филинь, 1996. – 368 с.; С. 104–109.
12. *Рабочая книга рабочего психолога. Технология эффективной профессиональной деятельности: Пособ. для специалистов, работающих с персоналом.* – М.: Красная площадь, 1996. – 400 с.
13. *Реан А. А.* Практическая психодиагностика личности: Учеб. пособ. / А. А. Реан. – СПб.: Изд-во СПб, 2001. – 224 с.
14. *Чудакова В. П.* Модель експертизи і корекції внутрішньої психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності – чинник формування конкурентоздатності особистості / В. П. Чудакова // Освіта і розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. – 2013. – № 10 (17) (жовтень). – С. 52–61.
15. *Чудакова В. П.* Управлінська компетентність керівників з формування готовності педагогів до інноваційної діяльності в умовах освітнього середовища профільної школи / В. П. Чудакова // Управління школою. Видавнича група ОСНОВА. – 2012. – № 19–21 (355–357) липень. – С. 10–20.
16. *Чудакова В. П.* Моделі й технологія формування психологічної готовності персоналу організації до інноваційної діяльності як чинника конкурентоздатності особистості в швидкозмінних умовах / В. П. Чудакова; За ред. С. Д. Максименка (гол. ред.), Л. М. Карамушки та ін. // Т. П. Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія: Зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К.–Алчевськ: ЛАДО, 2013. – Вип. 38. – С. 314–326.
17. *Чудакова В. П.* «Локус контролю» як складова інтегральної характеристики «самоусвідомлення себе як професіонала» – критерій сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності та конкурентоздатності особистості: I частина / В. П. Чудакова // Освіта і розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. – 2014. – № 3 (22) (березень). – С. 55–67.
18. *Чудакова В. П.* Інформаційно-смісловий компонент дослідження «локусу контролю» – показника сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності та конкурентоздатності особистості: II частина / В. П. Чудакова // Освіта і розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. – 2014. – № 4 (23) (квітень). – С. 60–70.
19. *Чудакова В. П.* Відмінні характеристичні особливості особистості з «інтернальним» і «екстернальним» типом суб'єктивної локалізації контролю, і їх вплив на сформованість інноваційності та конкурентоздатності: III частина / В. П. Чудакова // Освіта і розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. – 2014. – № 5 (24) (травень). – С. 47–57.
20. *Чудакова В. П.* Діагностично-інтерпретаційній і прогностичній компоненти дослідження «суб'єктивного локусу контролю» – показника сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності та конкурентоздатності особистості: IV частина / В. П. Чудакова // Освіта і розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. – 2014. – № 6 (25) (червень).
21. *Rotter J. B., Chance J. E., Phares E. J.* Applications of social learning theory of personality. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1972. Тест-опросник уровня субъективного контроля (УСК) Дж. Роттера. Психодиагностика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.psyworld.info/test-oprosnik-usk-rottera>
22. 0 батареях тестов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bibliotekar.ru/upravlenie-personalom-2/102.htm>